



# דורשכונע

פרשת ויחי, תשע"ח, מספר 1251

## צוואתו של יעקב על מקום קבורתו

### דוד צדוק

צריך לומר ממכובד לבזוי. ובתוך שלו, אפילו ממכובד לבזוי, מותר, שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו. וכן כדי לקבורו בארץ ישראל, מותר.

הרי לנו איסור מפורש לפנות מת מקבר לקבר, והיוצאים מכללו בציוד: שני אופנים שבהם הותר פינוי קבר. להעבירו ל"בתוך שלו", כלומר, בית קברי אבותיו או משפחתו, וכן כדי לקבורו בארץ ישראל.

יש לשאול, האם לשני האופנים טעם אחד? השאלה הזאת תוכל להיבחן משני היבטים, זה לפני זה. ביסודו של דבר, ודאי הוא ששני האופנים לא נכתבו סתם באותה הלכה, באותו סעיף. המשותף לשניהם הוא שברי לנו שחפצו של המת בזה, וראוי לנו לקיים את רצונו.<sup>3</sup> אבל עדיין יש מקום לברר אם יש טעם משותף, פנימי, יתר על זה. רצוני לומר, האם אנו תופסים את השכיבה בארץ ישראל כדבר בפני עצמו, או שהוא כסניף למושג כולל יותר, השייך לטעם שאכן נכתב בדברי השו"ע מפורש: שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו.

הצעה זו אינה באה בחלל ריק, אלא נסמכת על מקור ההלכה הזאת בירושלמי (מועד קטן ב:ד), הדומה לציטוט מהשו"ע: "אין מפנין את המת ואת העצמות מקבר מכובד למכובד ולא מבזוי לבזוי ולא מבזוי למכובד אין צורך לומר מן המכובד לבזוי. ובתוך שלו אפילו מן המכובד לבזוי ערב הוא לאדם שהוא נינוח אצל אבותיו". כאמור, ההיגד "בתוך שלו" כוונתו לומר לבית קברי אבותיו, כמו שיגיד עליו סופו

כאשר ימיו של יעקב קרבים למות, הוא קורא לבנו ליוסף, ואומר לו:

אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים. ושכבתי עם אבתי ונשאתיני ממצרים וקברתיני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך (בר' מז:כט-ל).

בלשון המקרא לא נתברר דיו טעמו של יעקב לרצונו העז שלא להיקבר במצרים. יתר על כן, בדבריו ניכרים שני טעמים המשמשים בערבוביה. טעם אחד מפורש על דרך השלילה: "אל נא תקברני במצרים", השכיבה במצרים היא זאת שאינה נראית בעיניו, ועניין זה אף חוזר ונכפל בלשונו: "ונשאתיני ממצרים". טעם זה גם הוא סובל שתי משמעויות: האם מודגש בו בעיקר הרצון שלא להיקבר במצרים,<sup>1</sup> או מכלל לאו נוכל לשמוע את ההן: הרצון להיקבר דווקא בארץ ישראל.<sup>2</sup> הטעם השני, גם הוא נכפל בלשונו של יעקב; רצונו להיקבר בקבורת אבותיו. "ושכבתי עם אבתי... וקברתיני בקברתם". רוצה לומר, ענייני בבקשה זו אינה מצרים, וגם לא ארץ ישראל. רצוני היחיד הוא לשכב עם אבותיי. נמצא לפנינו מקום עיון כפול. הבנת כל טעם בפני עצמו, והיאך שני הטעמים משתלבים ומשלימים האחד את רעהו.

העניין יוכל להתברר יפה מתוך הבנת המושג קברי אבות; עד כמה חופף הוא למושג הקבורה בארץ ישראל. הלכה פסוקה היא בשולחן ערוך (יו"ד סג:א):

אין מפנין המת והעצמות, לא מקבר מכובד לקבר מכובד, ולא מקבר בזוי לקבר בזוי, ולא מבזוי למכובד, ואין

<sup>3</sup> ואכן פשוטות הטעמים שנתבארו בראשונים ובאחרונים לאיסור פינוי מת הוא מפני יקרתו וכבודו. יש אומרים שיש בזה משום חרדת הנפטר, שהוא חרד שמוציאים אותו מקברו. ראו בבית יוסף שם בשם הכל בו: "הטעם שאין מפנין המת ממקום למקום לפי שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מן יום הדין וזכר לדבר (איוב ג:יג) "ישנתי אז ינוח לי", ובשמואל הוא אומר (שמו"א כח:טו): "למה הרגזתי להעלות...". ויש אומרים, שהוא משום בזיון הנפטר, ועוד. ולכל הטעמים אכן יש הכרעה שבמקום שידענו שזה רצונו וכבודו, ידיעה זו היא המכרעת. וכן כתב בביאור הגר"א על הפסקה "וכן כדי לקבורו בארץ ישראל": "גם כן מטעם הנ"ל דניחא ליה".

\* הרב דוד צדוק, רב המושבים אורה, עמינדב ואבן ספיר.

<sup>1</sup> לצד זה נוטים הטעמים שהביא רש"י "אל נא תקברני במצרים - סופה להיות עפרה כנים, ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות, ושלא יעשוני מצרים עבודה זרה".

<sup>2</sup> ומן הלשון שאומר יוסף לבית פרעה (להלן נ:ה) "אבי השביעיני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר פירתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה אעלה נא ויאקברה את אבי ואשובה" - נראה בעיניי שאין להוכיח דבר. ברי שיוסף יבחר לומר לפרעה מה שיתקבל על דעתו יותר. אבל בדברינו הלהן יצטרפו דבריו אלו להבנת כל העניין.

במחיצתם. והמתים הצדיקים, שבמיתתן קרויין חיים, יודעים גם יודעים יותר ממאומה.<sup>5</sup>

ומה ערב לו לאדם יותר מלהיות מונח במקומו שלו, לא כאורח נטה ללון, אלא אל מקומו שואף זורח הוא שם. ומקומו של אדם בנוי הוא משני מעגלים: ארצו ובית הורתו. לכך תתפרש צוואתו של יעקב כעניין אחד ממש. "כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך". רצוני שתשיבוני אל מקומי שלי, לשכב בארצי, ובקברות משפחתי.

בצוואתו לבניו הוא ממצה את סוף המעשה במחשבה תחילה: השיבוני למקומי שלי.

אי אפשר שלא לראות את הדברים בלשון הירושלמי: **בתוך שלו**. במונח זה מקופל הכול. ארץ ישראל, ובית קברי אבות. לשם הוא שייך, ולשם הוא מבקש ללכת.

ממוצא הדברים נוכל להבין את שורש המושג "קברי אבות". אולי המקור הראשון שמצאנו בו תפילה על קברים הוא במעשה המרגלים, שהלך כלב להשתטח על קברי אבות (רש"י במ' יג:כב בשם חז"ל). היחס אל מקום האבות כבר נודע היה לו מישראל סבא. כמה רצה יעקב להיות מונח במחיצתם, וכבחיים חיותו וחיותם. ובא כלב להשיח תחינתו שם, לא בדגש על היותם צדיקים, אלא כאיש משיח על אוזן בית אביו וחדר הורתו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:  
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>  
כתובת דוא"ל של הדף: [dafshv@mail.biu.ac.il](mailto:dafshv@mail.biu.ac.il)  
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

**f** [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)  
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר  
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

"ערב הוא... אצל אבותיו".<sup>4</sup> לשון זה, שנכתב כמעט ברמיזה, אומר דרשני. למה לא אמרו בפירוש 'לתוך קברי אבותיו'?

ואופן ההיתר השני, להעבירו לארץ ישראל, לא נתפרש בדברי הירושלמי כלל. כמוכן, אין קושי למה בשולחן ערוך נכתב, ובמקור דבריו, בירושלמי, אינו מופיע. השו"ע יכול לשאוב גם ממקורות אחרים. אבל מתוך נגיעה בעומק הדברים נוכל לראות ששני המקרים - מקרה אחד להם. ויש להוציאם כאחד מדקדוק לשון הירושלמי.

והכתוב השלישי הנאמר מפיו של יעקב הוא שיוכיח. בתחילת דברינו הבאנו את צוואתו של יעקב ליוסף, ובהמשך הפרשה נכתבו דבריו לבניו כולם: "כל אלה שבטי ישראל שנים עשר". שם הוא שב ומצווה אותם על דבר מקום קבורתו:

וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאסֵף אֶל עַמִּי קְבְּרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתַי אֶל הַמַּעְרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה עִפְרוֹן הַחֲתָי. בַּמַּעְרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשָּׂדֶה מֵאֵת עִפְרוֹן הַחֲתָי לְאַחֲזֵת קֶבֶר. שָׁמָּה קְבְּרוּ אֶת אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אֵשֶׁתוֹ שָׁמָּה קְבְּרוּ אֶת יַצְחָק וְאֵת רִבְקָה אֵשֶׁתוֹ וְשָׁמָּה קְבַרְתִּי אֶת לָאָה (מט: כט-לא).

כבר נתקשו מפרשים באריכות דבריו שנראית אך למוֹתָר. מפני מה הוצרך לפרט באוזניהם את ההיסטוריה של המערה ההיא, וסדר הנקברים בה. מה גם שוודאי היו הדברים נודעים להם מכבר.

הרמב"ן כתב (שם: לא):

ויתכן שרמזו להם באמרו "ושמה קברתי את לאה", שכבר החזיק הוא במערה, ואמר זה כנגד עשו שלא יערער הוא ובניו בקבורתו לטעון שהמערה שלו כי הוא הבכור, והוא הראוי להקבר עם אבותיו, ואף על פי שהלך אל ארץ אחרת, יהיו נושאים אותו משם כאשר ישאו בניו את יעקב, כי ירצה להקבר עם אבותיו הקדושים וליחד אתם בקבורה, ואם יקבר שם עשו לא יקבר שם יעקב, כי אין לשתו משפחות בית קבורה אחד. וזהו גם כן מה שאמר: "בְּקֶבְרִי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי", שכבר כרה לו הקבר להחזיק בו.

פתרון הדברים עולה מתוך אמונתם הבהירה של אבותינו הנביאים בהשארת הנפש. בידיעתם הברורה בחיים שאחרי המוות, שאין הנחת האדם בקברו כהנחת אבן שאין לה הופכים חלילה. אבל הוא נאסף אל אבותיו וערב לו

<sup>4</sup> לשון קרבן העדה שם "לפנותו לקברו אצל אבותיו מותר שזהו כבודו ושמחתו". והמאירי (מ"ק ק כט ע"א) כתב: "פירוש 'בתוך שלו' לפנותו ממקום שנקבר שם למקום שנקברו בו אבותיו".

<sup>5</sup> ר' בסוגיית הגמרא בברכות (יח ע"א-ע"ב).